

T.C.FETHİYE BELEDİYE BAŞKANLIĞI

FETHİYE BELEDİYESİ

**EGELİ ARAŞTIRMACI VE YAZARLAR BİRLİĞİ
(YAZ-AR-BİR)**

**IV.ULUSLARARASI
TÜRK MEDENİYETLERİNDE
SÖZLÜ KÜLTÜR GELENEĞİ
(TÜRK DÜNYASINDA MANİLER)
SEMPOZYUMU**

**FETHİYE
(6-8 KASIM 2006)**

EGELİ ARAŞTIRMACI VE YAZARLAR BİRLİĞİ (YAZ-AR-BİR) YAYINLARI No. : 9
FETHİYE BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI No. :

*
ISBN
978-975-92609-7-2

*
KAPAK TASARIMI
A. Kadir USLU

*
DİZGİ-MİZAMPAJ
Dr. Şükrü Tekin KAPTAN

*
YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Şükrü Tekin KAPTAN

*
***BASKI**
SİSTEM SERİGRAFI VE MATBAACILIK
Amb. ve Tic. Ltd. Şti.
Batı Beton Cad. No:5 Yazıbaşı San. Bölğ. Torbalı / İZMİR
0 (232) 853 92 60

*
İLETİŞİM
1.Fethiye Belediye Başkanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Md.lüğü-Fethiye
Tel : 0 (252) 614 10 20, Faks: 0 (252) 614 67 92,
2.Egeli Araştırmacı ve Yazarlar Birliği Genel Merkezi
Muratdede Mah. Güvenç İş Hanı K.7 No. 154- **Denizli**
Tel : 0 (258) 241 57 67, Faks : 0 (258) 263 83 73

*
BASKI TARİHİ
Nisan 2007
2 000 adet

***Bildiriler program sırasına göre dizilmiştir.**

Bu bildiriler kitabında ifade edilen görüş ve fikirler tebliğ sahiplerine aittir. Yazıların bilimsel, dil ve imlâ sorumlulukları yine yazarların kendilerini bağlar. Bunlar Yaz-Ar-Bir ve Fethiye Belediyesi'nin düşünce ve politikasını yansıtan metinler olarak mütalaa edilmemelidir.

SEMPOZYUM PROGRAMI

6 KASIM 2006 -PAZARTESİ
10.00-12.00

Açılışlar :**Yer** : Fethiye Belediyesi Kültür Merkezi Salonu,

Yönetmen : Muammer Şahin,

a) **Sergilerin Açılışı** :**1.Açış Konuşmaları** :

1.Behçet Saatçi : Fethiye Belediye Başkanı,

2.Hasan Karakaş, : Fethiye Kaymakamı,

1.Karikatür Sergisi : Abdülkadir Uslu - Karikatürist,

2.Fotoğraf Sergisi : Mustafa Karakaya, TRT.,

3.El İşleri Sergisi : Fethiye Kültür Merkezi Müdürlüğü,

1.AÇILIŞ OTURUMU**Oturum Başkanları**

Prof. Dr. İrfan Ünver Nasrattınoğlu

Nazmiye Hasanova Edith Taşnadi

b) **Sempozyum Açılışı** :

1.Saygı Duruşu, İstiklâl Marşı,

2.Açış Konuşmaları :

1.Sn. Dr. Şükrü Tekin Kaptan, Yaz-Ar-Bir Genel Başkanı,

2.Sn. Behçet Saatçi, Fethiye Belediye Başkanı,

3.Sn. Hasan Karakaş, Fethiye Kaymakamı,

3.Protokol Konuşmaları :

1.Prof.Dr.Celil Gariboğlu Nağıyev, Azerbaycan Asya Üniv. Rektörü,

2.Doç.Dr.İsmet Zaatov, Kırım Kültür Bakanı 1.Yardımcısı,

3.Mustafa Cemiloğlu, Ukrayna Milletvekili, Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı,

4.Rauf R. Denktaş, K.K.T.Cumhuriyeti 1.Cumhurbaşkanı,

5 M.Temel Koçaklar, Muğla Valisi, '

4.Bildirilerin Sunulması :**11.15-11.30 / 1.Prof. Dr. Erman Artun (Türkiye)*****Türk Halk Kültüründe Mani Söyleme Geleneği, Manilerin İletişim Boyutu ve İşlevselliği,****11.30-11.45 / 2. Prof. Dr. Sevim Piliçkova (Makedonya)*****Manilerin Psikolojik açıdan Yorumlanması,****11.45-12.00 / 3. Dr. Yaşar Kalafat (Türkiye)*****Türk Halk Tefekküründe Milli Kurtuluş, Kuruluş ve Korunuş İtibariyle Genel Anlamda Mani,**

11.OTURUM

13.30–15.00

Oturum Başkanları

Prof. Dr. Tuncer Baykara

Prof. Dr. Elfine Sıbgatullina Dr. Olga Radova

13.30-13.45 / 4. Doç. Dr. Sultan Tulu (Türkiye)

*Muğla Manileri Örneğinde Muğla Ağzının Belirgin Dil Özellikleri,

13.45-14.00 / 5. Arş-Yazar, Musa Seyirci (Türkiye)

*Teke Yöresi Manileri,

14.00-14.15 / 6. Arş. Görevlisi, Aslı Büyükokutan (Türkiye)

*Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinde Mani Söyleme Geleneği,

14.15-14.30 / 7. Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu (Türkiye)

*Türk Halk Kültüründe Mani Tipi İletişim Biçimi ve Sosyo-Kültürel İşlevleri,

14.30-14.45 / 8. Dr. Doğan Kaya (Türkiye)

*Müstezat Mani” Terimi Doğru mudur?

14.45-15.00 / 9. Prof. Dr. Ali Duymaz (Türkiye)

*Türk Halk Anlatılarında Mani Tarzı Şiirlerin Kullanımı Üzerine,

11.OTURUM

15.15-16.45

Oturum Başkanları

Prof. Dr. Hamdi Hasan

Prof. Dr. İsa Kayacan Doç. Dr. Gülzura Cumakunova

15.15-15.30 / 10. Arş-Yazar, Abdülkadir Güler (Türkiye)

*Türk Halk Edebiyatında Maniler ve Konularına Göre Yansımaları,

15.30–15.45 / 11. Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir Emeksiz (Türkiye)

*Kesik Mani ve Doldurmalı Kesik Mani Sınıflandırmaları Ne Derece Doğrudur?

15.45-16.00 / 12. Yrd. Doç. Dr. Burhan Kaçar (Türkiye)

*Gurbet Kokan Maniler,

16.00-16.15 / 13. Şair-Yazar, Fatma Uçarlar (Türkiye)

*Manilerimizin Genellemesi İçinde; Gül Manileri,

16.15-16.30 / 14. Doç. F. Gülay Mirzaoğlu (Türkiye)

*Mani ve Kadın,

16.30-16.45 / 15. Doç. Dr. Kadir Güldiken (İran)

*Güney Azerbaycan’da İnsan Hayatının Ebatlarını Etkileyen Bayatılar,

7 KASIM 2006 SALI
09.00-10.30

IV.OTURUM

Oturum Başkanları

Prof. Dr. Celil Gariboğlu Nağıyev
Dr. Yaşar Kalafat Refike Şülçevski

- 09.00-09.15 / 16.Prof. Dr. Hamdi Hasan (Makedonya)
*Makedonya Türklerince Söylenen Manilerin Belli Başlı Konuları,
09.15-09.30 / 17.Öğ. Görevlisi, A. Hasan Cebeci (Türkiye)
*Gagauz Manileri ve Prof. Dr. Gavril Gaydarcı'nın Derlediği Maniler.
09.30-09.45 / 18.Dr.Olga Radova Karanastas (Moldova)
*Gagauz Manilerinin Şekil Açısından Değerlendirilmesi,
09.45-10.00 / 19.Dr.Bayram Durbilmez (Türkiye)
*Kazakistan'da Mani Söyleme Geleneği,
10.00-10.15/ 20.Doç.Dr.Gülzura Cumakunova (Kırgızistan)
*Kırgız Halk Edebiyatında Mani Tipinden Lirik Şiirler,
10.15-10.30 / 21.Türkolog, Edith Taşnadi (Macaristan)
*Ignac Kunos'un Manileri,

V.OTURUM

10.45-12.15

Oturum Başkanları

Prof. Dr. Sevim Piliçkova
Prof. Dr. Ali Duymaz Dr. Sabri Alagöz

- 10.45-11.00 / 22.Doç. Dr.İsmet Zaatov (Ukrayna / Kırım)
*Kırım Tatar Manilerinde Mane ve Çın,
11.00-11.15 / 23.Doç. Dr. Naciye Yıldız (Türkiye)
*Kırım Tatar Türklerinin Mane ve Çın ve Beyitleri,
11.15-11.30 / 24.Yrd. Doç. Dr. Çulpan Çetin (Türkiye)
*Vatan Özlemi Konulu Tatar Manileri,
11.30-11.45 / 25.Prof. Dr. Celil G. Nağıyev (Azerbaycan)
*Azerbaycan Bayatıları,
11.45-12.00 / 26.Doç. Dr. Mehmet İsmail (Azerbaycan)
*Bayatı (Mani) Ustası Âşık Lele,
12.00-12.15 / 27.Prof. Dr. Suphi Saatçı (Irak)
*Irak Türkmen Halk Edebiyatında Manilerin Yeri,

VI.OTURUM**13.30-15.00****Oturum Başkanları**

Prof. Dr. Erman Artun

Dr.a.Sabri Koz Prof. Recep Şkriyel

13.30-13.45 / 28.Öğret. Görevlisi, İbrahim Özkan (Türkiye)***Bulgaristan Türklerinde Mani Söyleme Geleneği,****13.45-14.00 / 29.Öğr. Görevlisi. Adem Öger (Türkiye)*****Mani Tarzındaki Uygur Koşakları Üzerinde Bir Değerlendirme,****14.00-14.15 / 30.Türkolog, Refike Şülçevski (Kosova)*****Kosova-Gilan'da Ramazan Manileri,****14.15-14.30 / 31.Dr.Sabri Alagöz (Bulgaristan)*****Manilerde Rodop, Deliorman, Dobruca, (Bulgaristan) ve Kırım Tatar Türklerinin İç Dünyası,****14.30-14.45 / 32.Araştırmacı-Yazar, Kenan Oflaz (Türkiye)*****Eski Romanya Toprağı Olan Güney Dobruca'da Mani Söyleme Geleneği ve Dobruca Manileri,****14.45-15.00 / 33.Dr.Çiğdem Sena Menabit (Romanya)*****Romanya'daki Dobruca Türk Tatarlarının Mani Geleneği,****15.00-15.15 / 34.Prof. Dr. İsa Kayacan (Türkiye)*****Manilerimizin Genel Değerlendirilmesi Işığında; Ramazan Manileri,****VII.OTURUM****15.15-16.45****Oturum Başkanları**

Prof. Dr. Suphi Saatçı

Kutlu Özen Doç. Dr. Nerin Köse

15.15-15.30 / 35.Prof. Dr. Elfine Sıbgatullina (Rusya)***Kazan Tatar Manilerinde Hediye,****15.30-15.45 / 36.Prof. Recep Şkriyel (Sırbistan / Sancak)*****Sancak'taki Maniler,****15.45-16.00/37.Yrd. Doç. Dr.Erdoğan Altınkaynak (Türkiye)*****Ortodoks Hıristiyan Türkler Urumlar da Maniler,****16.00-16.15 / 38.Prof. Dr. Hayrettin İvgin, (Türkiye)*****Ortaya Koyanı ve Sahibi Belli Maniler,****16.15-16.30 / 39.Araştırmacı-Yazar, M.Sabri Koz (Türkiye)*****Yazma Kaynaklardan Mani Derlenebilir mi?****16.30-16.45 / 40.Prof. Dr.Esma Şimşek (Türkiye)*****Eğin (Kemaliye) "Elagözlü"lerinin Türk Manileri İçerisindeki Yeri,**

ÖDÜL TÖRENİ
16.45-17.30

(Yaz-Ar-Bir Türk Kültürüne Hizmet. 2005 Ödül Töreni)

a) Hizmet Ödülleri :

1. Baykara, Tuncer, Prof. Dr. – İzmir,
2. Koz, M. Sabri- Arş.-Yazar.-İstanbul,
3. Nağiyev, Celil Gariboğlu, Prof. Dr.- Azerbaycan,
4. Türkeş, Ünal, Gaz.Araştırmacı-Yazar- Muğla,
5. Türksöy, Seyfullah, Kanal.7 TV.-İstanbul,
6. Yüksel, İbrahim, Gaz.Arş.-Yazar- Afyonkarahisar,

b) Teşvik Ödülleri :

1. Makal, Mithat- Yazar- Denizli,
2. Mersin, İlknur,-Eğitimci-Yazar- Muğla,

8 KASIM 2006 ÇARŞAMBA
09.00 - 11.15

V111.OTURUM

Oturum Başkanları

Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu

Dr. Doğan Kaya Prof. Dr.Hayrettin İvgin

- 09.00-09.15 / 41. Prof. Dr. Ali Çelik (Türkiye)
*Trabzon Manilerinde Kadın, Aşk ve Aile,
- 09.15-09.30 / 42. Öğr. Gör. Kutlu Özen (Türkiye)
*Sivas Yöresinde Mani Söyleme Geleneği,
- 09.30-09.45 / 43. Kıd. Asistan, Nazmiye Hasanova (Bulgaria)
*Manilerde Türk Kadınının Yaşamı,
- 09.45-10.00 / 44. Yrd. Doç. Dr. Ali Yakıcı (Türkiye)
*Yozgat, Sorgun'da Mani Söyleme Geleneği ve Veliöldük Köyü Manileri,
- 10.00-10.15 / 45. Arş-Yazar, Ünal Şöhret Dirlik (Türkiye)
*Mani Deyince,
- 10.15-10.30 / 46. Doç. Dr. Nerin Köse (Türkiye)
*Manilerle İlgili Bazı Problemler ve Öneriler,
- 10.30-10.45 / 47. Dr. Muharrem Bayar (Türkiye)
*Bolvadin Manileri,
- 10.45-11.00 / 48. Arş-Yazar, Recai Şahin (Türkiye)
*Manilerin Edebiyatımızdaki Yeri ve Önemi,
- 11.00-11.15 / 49. Arş-Yazar, Musa Elitaş (Türkiye)
*Anadolu'da Manilerin Birbirleriyle İlişkileri ve Yörelere göre Değişen Eşya İsimleri"
- 11.15-11.30 / 50. Yard. Doç. Dr. M. Naci Önal (Türkiye)
*Muğla Manilerinde Günlük Yaşam,

Kesik Mani ve Doldurmalı Kesik Mani Adlandırmaları Ne Derece Doğrudur.?

Dr. Abdulkadir Emeksiz^a
(Türkiye)

Mâni, Türkçe'nin konuşulduğu her coğrafyada farklı adlarla da olsa yaygınlaşmış, kimi zaman söyleyicisinin bilindiği, çoğu kere anonim olarak değerlendirilebilecek belli bir makam ya da ezgi ile söylenen, genellikle sözlü olarak doğup bireysel olarak icra edilen, Türk edebiyatına özgü nazım şekli ve türünün adıdır.

Biz, bu bildirimizde *mâninin* nasıl adlandırıldığı, tarihi geçmişi ve gelişimi, etimolojisi, yayılma alanları ve yayılma şekli ile ilgili değerlendirmeleri değil; ana hatlarıyla, bugüne kadar yapılmış çalışmalarda *mânilerin* nasıl sınırlandırıldığını ele almaya, *kesik mâni* ile *doldurmalı kesik mâni* sınıflamalarının ne derece doğru olduğunu sorgulamaya ve İstanbul çalgılı kahvehânelerindeki icra ortamı hususiyetlerine bağlı olarak *mânilerin* nasıl sınırlandırılabilceği üzerinde durmaya çalışacağız.

Mâni Sınıflandırmaları

Mâniler genellikle şekil özellikleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. En eski tarihlilerden başlayarak belli başlı yayımlarda *mâni* sınıflandırmalarının şu şekilde yapıldığı görülmektedir:

1923 yılında İstanbul Dârü'l-Fünûnu Edebiyat Medresesi Mezunları Cemiyeti'nin yayımlamış olduğu Halk Edebiyatı Örnekleri I Mâniler adlı kitapta yer verilen 329 *mâni*, Arap alfabesi harf sırasına göre ve *mâninin* ilk kelimesi esas alınarak dizilmiştir. (Künos, 1339(1923):8-51)

1928 yayım tarihli Anadolu Türklerinin Halk Edebiyatı I Mâniler adlı çalışmada Kılıslı Rifat Bilge, 1759 *mâniyi* kafiyesine göre alfabetik olarak yayımlamıştır.

1928 yılında ilk yayımı yapılan, Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i adlı çalışmasında Ahmet Talât Onay iki ayrı başlık kullanarak sınıflandırmasını "Mâni" (Onay, 1996:72-83) ve "Cinaslı Mâniler" (Onay, 1996 :84-91) şeklinde yapmıştır.

1928'de yayımlanan, Türk Halk Bilgisi Derneği'nin Seçme Halk Şiirleri adlı çalışmasında "Tam Mâniler", "Kesik Mâniler" ve "Karşılıklı Mâniler" şeklinde üçlü bir sınıflandırma vardır. (Türk Halk Bilgisi Derneği, 1928 : 5-10)

1941'de Bilmeceler ve Mâniler başlıklı, derlemelere dayalı çalışmasında Naki Tezel 458 *mâniye*, *düz mâniler* ve *ayaklı mâniler* bir arada, şekil özelliği ayrımı gözetmeksizin, *mâninin* kafiyesi esasına göre alfabetik olarak yer vermiştir. (Tezel, 1941:45-83)

1943 yılında Tahir Alangu tarafından yayımı gerçekleştirilen, *Çalgılı Kahvelerdeki Külhanbey Edebiyatı ve Numuneleri* adlı çalışmada "Ayaklı Mâniler"

^a) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

başlığı altında -son beş tanesi "muammalar ve cevapları"- olmak üzere 264 *ayaklı mâni* metni, kafiye esas alınarak alfabetik sıra ile verilmiştir. (Alangu, 1943 :39-60)

1947 yılında ilk yayımı yapılan İstanbul Folkloru adlı çalışmasında Mehmet Halit Bayrı "Mâniler" başlığı ile herhangi bir şekil ayırımı ayrıca belirtmeden 256 adet *mâniyi* kafiyesine göre alfabetik sıra ile dizmiştir. (Bayrı, 1972: 81) Aynı çalışmada "Ay ile ilgili maniler" başlığı altında 35 tane *mâni* yine kafiye sırasına göre alfabetik olarak bulunmaktadır. (Bayrı, 1972:246-248)

1948'den itibaren Muhtar Yahya Dağlı'nın İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mâni Katarları adlı çalışmasından başlayıp Ramazan-nâme⁶⁶ ile devam eden ve nihayet 1998'de Sabri Koz tarafından yayımı gerçekleştirilen *Ramazan Fasılları Bekçi Baha'ya* kadar gelen *mâni fasılları* ile ilgili çalışmalarda metin neşri yapılan eserlerin sınıflandırılması takip edilmiş, *mâni fasılları*, yayımı yapılan eserde olduğu gibi yer almıştır.

1955 yılında Bağdat'ta ilk basımı gerçekleşen Kerkük Hoyratları ve Mânileri adlı çalışmada Ata Terzibaşı *hoyrat* ve *mâniyi* ayrı ayrı ele almış, söyleyicisinin belli olup olmamasına ve cinas unsuruna göre de sınıflandırma yapmıştır. "Anonim Cinaslı Hoyratlar" başlığı altında 950, "Çağdaş Cinaslı Hoyratlar" başlığıyla 100 adet *hoyrat* yayımlamıştır. Terzibaşı "Anonim Cinassız Mâniler" başlığı altında 1400 ve "Çağdaş Cinassız Mâniler" başlığıyla da 40 adet *mâni* metni yayımlamıştır. (Terzibaşı, 1975: 297-588) Terzibaşı'nın yayımında *hoyrat* ve *mâniler* ilk kelime esas tutulup alfabetik olarak yer almıştır.⁶⁷

1969 yılında yayımlanan ansiklopedi maddesinde Boratav, söyleniş yerlerine ve şartlarına göre sınıflandırmak yerinde olur diyerek, *mânileri* 10 ayrı grupta değerlendirmiştir. Özetle belirtmek gerekirse bu sınıflandırma şöyledir:

Niyet mânileri

1.Kızlar ve erkeklerin söz atışma mânileri

2.Toplu iş (imece) mânileri

3.Bekçi ve davulcu mânileri

4.İstanbul sokak satıcılarının mânileri

5.İstanbul semaî kahvelerinde söylenen cinaslı mâniler

6.Hikâyeci-âşıkların söyledikleri mâniler

7.Mektup mânileri

8.Düğün ile ilgili merasimlerde söylenen mâniler

9.Kıt'aları birbirine eklenmek suretiyle oluşmuş, ama mâni özelliğini kaybetmemiş türküler⁶⁸

⁶⁶) Dr. Âmil Çelebioğlu, Ramazan-nâme, İstanbul, MEB, 1995.

⁶⁷) Ata Terzibaşı "Çağdaş Cinaslı Hoyratlar" ve "Çağdaş Cinassız Mâniler" başlığı altında yayımladığı metinlerin kimlere ait olduğunu dipnotlarla göstermiştir, "çağdaş" kelimesini "anonim"in zıddı olarak, söyleyeni belli anlamında kullanmaktadır.

⁶⁸) Sınıflandırmada mâninin biçim özelliği bakımından farklı ulusu, söylendiği yer, söyleyicisinin niteliği, söylenme zamanı gibi birbirinden çok farklı özellikler bir araya getirilmiştir ve bu yolla yapılacak bir sınıflandırmaya birçok madde eklenebilir. Zaten Boratav da bir mâninin yukarıdaki 10 gruptan bir ya da birkaçına girebileceğini

Hikmet Dizdaroğlu, "Tek dörtlükten meydana gelen mânilerden başka 5, 6, 7, 8, 10, 14 dizeli mâniler de vardır." ifadesinin ardından örnekler verir ve "Mâni Çeşitleri" başlığı altında a. Düz mâni, b. Kesik mâni şeklinde sınıflandırmada bulunur. (Dizdaroğlu, 1969 :57-59)

1983 yayını tarihli Örneklerle Türk Şiir Bilgisi adlı çalışmasında Cem Dilcin "Anonim Halk Şiiri Nazım Biçimleri" içinde ele aldığı *mâniyi* birinci dizesinin hece sayısına, *mâninin* dize sayısına ve uyaklı olup olmamasına göre üç grupta değerlendirir. İlk olarak dize sayısına göre 5, 6, 7, 8, 9, 10 dizeli *mâni* örnekleri verir, ardından bir başka sınıflandırma yapar: a. Kesik mâni, b. Artık mâni, c. Deyiş (Karşılıklı Mâni). (Dilcin, 1983 : 284-289)

1990'da yayımladığı Türkiye Türkçe'sinde Mâniler çalışmasında Prof. Dr. Şükrü Elçin *mânileri* iki kısımda değerlendirir: Düz (tam) ve cinaslı (kesik). Elçin 998 ayrı numara sırası vererek *düz* ve *cinaslı mânileri* birbirinden ayrı tutmadan, *mâninin* ilk kelimesine göre alfabetik olarak yayımlamıştır. (Elçin, 1990:11-181.)

1999 yayım tarihli Anonim Halk Şiiri başlıklı çalışmasında Dr. Doğan Kaya bugüne kadar yapılmış en ayrıntılı sınıflandırma ile *mânileri* yapılarına, hazırlanış ve uygulanış ile konularına göre üç ayrı grupta ele almıştır. Kaya'nın sınıflandırmasının ana hatları şöyledir:

A.Yapılarına Göre Maniler

1.Hece sayısına göre maniler

- a.) Dört heceli maniler
- b.) Beş heceli maniler
- c.) Yedi heceli maniler
- d.) Sekiz heceli maniler
- e.) On bir heceli maniler

2..Mısralarına Göre Maniler

- a.) Düz Maniler
- b.) Kesik / Cinaslı Maniler
- c.) Yedekli Maniler
- d.) Müstezat Maniler

B.Hazırlanış ve Uygulanışlarına Göre Maniler

- 1.Niyet Manileri
- 2.Katar Manileri
- 3.Karşılıklı Maniler
- 4.İş Yaparken Söylenen Maniler

C.Konularına Göre Maniler

- 1.Sevda Manileri
- 2.Şehir Manileri
- 3.Cinsel Konulu Maniler
- 4.Ramazan Manileri,

.....

belirtmiştir. Bkz. : Pertev Naili Boratav, "Mâni", İslâm Ansiklopedisi, cilt: 72, 2. bs., İstanbul, MEB,1969, s. 287.

25.Fotoğraf Arkası Maniler

Yukarıdaki örneklerini verdiğimiz çalışmalarda görüldüğü gibi *mâniler* dış ve iç yapı özelliklerine, şekil özelliklerine, hazırlanış ve uygulanışlarına ve konularına göre olmak üzere birbirinden ayrı sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur.

Mâniler bu sınıflandırmalar içinde değerlendirilmemiş olsa da özellikle yayımda, kitap ya da yazı başlığı olarak, adlandırma söz konusu olduğunda derlendiği ve bir dereceye kadar da temsil ettiği kültür muhitine, ülke, il ya da bölgeye bağlı olarak da sınıflandırılabilen, belli bir yere bağlı olarak anılabilmektedir: Oğuz M.Yorgancıoğlu, Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler, *Mâniler*, 2.bs, Mağusa-Kıbrıs, 1990; Ahmet Öcal, Boğazlıyan'da Mâni Geleneği ve Boğazlıyan ile Yöresi Mânileri, 1993; Vasfı Adikti, *Yozgat Yozgat Mânileri Üzerine Mukayeseli bir Araştırma (İnceleme -Metin-İndeks, Sözlük) A Comparative Researc on Mani's from*, 1994; Fedora Arnaut, *Gagauz Mânilerinin İncelenmesi ve Türkiye ile Azerbaycan Örnekleriyle Karşılaştırılması*, 1997; Gür Karasu (der.), Edirne Mânileri, Edirne, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi, 1997; Kürşad Gülbeyaz, Tokat Merkez Köyleri Mânilerinin Derlenmesi ve İncelenmesi, 1998. örneklerinde olduğu gibi.

Biz sınıflandırma meselesinde esas olarak *kesik mâni* ile *doldurmalı kesik mâni* konusu üzerinde duracağız; fakat genel tipteki mânilerin "düz mâni" adlandırması yanında "tam mâni" olarak da sınıflandırmaya alınması bunlar dışında kalanların tam olmadığı anlamını içermesi dolayısıyla kısaca düz mânilere de temas edeceğiz. Düz mânilerin nazım birimi dördlüktür, bu tipteki mâniler genellikle 7'li hece vezni ile, 4+3, 3+4 duraklı ya da duraksız, çoğunlukla *a a x a* uyak düzeninde söylenirler. Birinci, ikinci ve dördüncü mısralar genellikle yarım kafiye ile kafiyelenirken, üçüncü mısraları serbesttir. Genel tipteki mânileri, bunlar dışında kalanlarda eksiltirme, kesilme, doldurulma yapıldığı anlamı verebilecek "tam" kelimesi yerine "düz" kelimesiyle ifade etmenin ve *düz mâni* olarak adlandırmanın daha doğru olacağını düşünüyoruz.

Düz mâniye örnek:

Karanfilsin kal burda
Çok iş vardır saburda
İkimiz bir ölelim

Çift koysunlar tabuta (Tezel, 1941 : 45 / 5)

Kesik Mâni, Doldurmalı Kesik Mâni Tanımlamaları

1928'den bu yana yapılan pek çok sınıflandırmada (Türk Halk Bilgisi Derneği, 1928; Dizdaroğlu, 1969; Meriç 1982; Dilcin 1983; Kaya, 1999) *kesik mâni* ve *doldurmalı kesik mâni* terimleri kullanılmıştır.

Kesik mâni için yapılan tanıma örnek: "İlk dizesi düşerek, yerini yedi heceden az, anlamlı ya da anlamsız bir sözcük (sözcük öbeği) almış, uyakları cinaslı mânilerdir" (Dizdaroğlu, 1969: 59)

Doldurmalı kesik mâni tanımına örnek:"Birinci dizesi yedi heceli olan kesik mânilere, doldurmalı kesik mâni ya da ayaklı mâni denir." (Dilcin 1983 : 286)

Kesik mâni anlatılırken ilk dizenin hece sayısının yediden az olması özelliğinin temel alındığı görülmektedir. Bu sınıflandırmanın bir ileri aşaması olan *doldurmalı kesik mâni*de de aynı şekilde ilk dizenin hece sayısının esas olduğu, bu defa sayının yediye tamamlanmış olması gerektiği belirtilmiştir.

Kesik mâni anlatılırken kullanılan örnek:

Böyle bağlar

Yâr saçın böyle bağlar

Gül açmaz bülbül ötmez

Yıkılsın böyle bağlar (Dilcin 1983 : 284)

Doldurmalı kesik mâni anlatılırken kullanılan örnek:

Adam aman çe midir

Nefesin gül kokuyor

İçerin bahçe midir

Beni baştan çıkarın

Yârimin perçemidir (Dilcin 1983 : 286)

Kesik Mâni var mıdır, Doldurmalı Kesik Mâni olur mu?

Gerek *kesik*, gerekse *doldurmalı kesik* olarak ifade edilen *mânilerin* tamamı *cinaslı*, yani *ayaklı mânilerdir*. Yukarıdaki örneklerde kullanılan *mâniler* de İstanbul'da çalgılı kahvehanelerde tertip edilen fasıllarda sözlü olarak icra edilen *ayaklı mânilerdir*. Sözlü icra sırasında *mânicî* "Adam aman" giriş kalıp sözünün ardından *mâninin* ayağını ve ardından *mânisini* söyler. Sözlü olarak icra edilen *mâniler* yazıya geçirilirken kimi zaman giriş kalıp sözleri ihmal edilip yazılmamıştır. Yukarıdaki *kesik mâni* örneğinde "Böyle bağlar" dizesi, yedi heceden az olduğu için *kesik mâni* olarak değerlendirilmiştir. "Adam aman" giriş kalıp sözü zikredilmiş olsa aynı metin bu defa *doldurmalı kesik mâni* örneği olarak karşımıza çıkabilecekti.

"Adam aman Çe midir" dizesiyle başlayan ve *doldurmalı kesik mâni* örneği olarak kullanılan metin de "Çe midir" şeklinde başlasa (yazılsa) idi o da *doldurmalı kesik* değil; *kesik mâni* sınıflandırmasında yer bulacaktı.

Ayaklı Mâni Nasıl Söylenir, Nasıl Yazılır?

İstanbul çalgılı kahvehanelerinin *ayaklı mânileri* Adam aman giriş kalıp sözüyle başlardı. Bu durumu Ahmet Rasim şöyle anlatır: "Mâni nedir denmez, hatıra gelen seslendirme şekli: Adam aman, aman! dan ibarettir. Biz, İstanbul çocukları, bu kelimeyi başka bir şekilde karşılayamayız!... Gerçekten Halk Edebiyatında bu şekil, manilerin en usûle düşkün bir ağırlayıcısıdır. Mâniyi karşılar, makamına götürür, uğurlar." (Ahmet Rasim, 1989 : 167)

Adam aman sözüyle başlayan *ayaklı mâniler* çoğunlukla karşılıklı olarak icra edilirdi, icracıları da genellikle profesyonellerdi. Bu *mâniciler* atışma usûlüne uyararak rakiplerine üstün gelmeye çalışırlardı. Mutlaka belli bir merasimle açılan çalgılı kahvehanede *mâni* atışmalarında birbirine rakip olanlar da genellikle *tulumbacı-mânicilerdi*. Bu *mânicî* grupları bir başka takımı davet ederler, davul, zurna, çifte nekkâre ile karşılayıp gelenlere hürmet gösterirlerdi. Davet eden ya da davet edilenlerden biri ortaya bir beyit, kıta veya tekerleme

atar, karşı gruptan cevap beklenirdi. *Çığırtkan* tarafından belirlenen ayak esas alınırdı. *Mâni* söylenirken ağır ağır çalman klarnet de *mânicîye* eşlik ederdi. Klarnetin sesi durduktan sonra sıra karşı tarafa gelmiş demektir, altta kalmaması, susmaması, boy ölçüşmesi beklenen karşı tarafa...

Klarnetin *mâniye* uygun ezgiler çalması ve Adam adam sözlerinin duyulması *ayaklı mâni* atışmasını haber verirdi. Nasıl ki *Bir varmış bir yokmuş, masalın* en yaygın giriş sözlerindedir, bu sözleri dinleyen kimse ardından *masal* anlatılacağını anlar, *Adamın biri* ve *Nasrettin Hoca bir gün* gibi kalıp sözlerini duyan kişi ardından *fıkra*yı beklemeye başlar, aynı şekilde *Adam aman* giriş kalıp sözü de ayaklı mâni söyleneceğinin habercisidir. *Adam aman* kadar yaygın olmamakla birlikte *Gel geç gönül* kalıp giriş sözü de kullanılabilir. (Emeksiz, 2006)

Eyüplüler ile Balatlılar arasında yapılan *ayaklı mâni* atışmasına örnek:

Eyüplüler:

Adam aman ... **Balatın, Balatın**

Bizler şeker atarız, sizler bize **bal atın**

Yahudi'den korkarmış yiğitleri **Balat'ın**

Balatlılar:

Adam aman...**Eyibin, eyibin**

İşte meydan işte at, biner isen iyi bin,

Dört cihanda meşhurdur, dilenci[si] **Eyib'in** (Sertoğlu, 1992 :20)

Mâni metni verilirken ister *Adam aman* giriş kalıp sözü yazılmayıp *mâninin* ilk dizesi 7 heceden az olsun, isterse bu giriş kalıp sözü yazılarak 7 heceli (ya da yukarıdaki örneklerde olduğu gibi ayağın tekrar edilmesiyle yedi heceden fazla) bulunsun her iki durumda da yer alan anlamlı ya da anlamsız kelime veya kelime grubu mutlaka ayak olarak kullanıldığından bu tipteki *mânileri* biz *kesik, doldurulmalı kesik* yerine *ayaklı mâni* olarak adlandırmayı tercih ve teklif ediyoruz.

Ayaklı mânilerin sözlü icrasında çoğunlukla *Adam aman* giriş kalıp sözü ve bunun ardından ayak olacak kelime ya da kelime grubu gelir. Sonra da yan yana dizilirse bir beyit; 7 heceden sonra bölünürse de dörtlük nazım birimi karşımıza çıkar. Beyit nazını birimiyle düşündüğümüzde 7+7 duraklarının belirgin olduğu göze çarpar. *Ayaklı mânilerin*, yazımda kolaylıkla dörtlük hâline getirilmesinde de durakların uygunluğu yardımcı olur. *Ayaklı mânilerin* 14 heceli bir beyit mi, yoksa 7 heceli dizelerden oluşan bir dörtlük mü olduğu konusunda araştırmacılar anlaşabilmiş değildir. Kimi araştırmacılar, İstanbul'da çalgılı kahvelerde karşılıklı olarak icra edilen *ayaklı mânileri* şekil bakımından 4 mısralı genel tipteki *mâniler* gibi değerlendirme eğilimindedirler.

İslâm Ansiklopedisinde *mâni* maddesini yazmış olan Pertev Naili Boratav, Doğu Karadeniz bölgesi *mânilerinde* ve İstanbul semaî kahveleri geleneğinde önemli yeri olan *cinaslı mânilerde* *a a b a* ayak düzeninin olabileceği gibi *cinaslı mânilerin* *b a c a* şeklinde ayak düzenine de sahip olabileceklerini yazmıştır. Bazı hallerde kıt'anın uzayabileceğini ve *a a b a* ayak düzeninde olanların *a a b a c a* ve *b a c a* şeklinde ayak düzenindekilerin *de b a c a d a*

şeklini alabileceğini belirtmektedir.(Boratav, 1969 :285) Sakaoğlu, Mehmet Halit Bayrı'nın yayımladığı Mecmua-i Mâniyat adlı eserde bulunan ayaklı mânilerin Bayrı'nın yaptığı gibi 14'lü hece ile kurulu beyit şeklinde düzenlenmesini doğru bulmamakta ve Ahmet Rasim'in de *mânileri* beyit şeklinde vermesinin aynı yanlışa düşmek olduğunu belirtmektedir. Cem Dilçin, Türk Şiir Bilgisi kitabında (s. 282-284) *mânileri dize* sayısı bakımından ele alıp 5 dizeliden başlayıp 14 dizeliye kadar; Doğan Kaya biraz daha fazla dize sayısı olduğuna örnekler verip Anonim Halk Şiiri adlı kitabında *mânileri* mısra sayısı bakımından sınıflandırırken çoğunlukla *mânilerin* dört mısradan oluştuğunu; bunun yanında 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16 ve 17 mısralı şekillerin de bulunduğu gösterir, ancak 4 mısralı *mânilerin* dışındaki birçok örnek İstanbul'da çalgılı kahvelerde söylenmiş *ayaklı mânilerdir*. Dilçin'in 8, Kaya'nın 12 mısralı *mâni* örnekleri içinde yer verdiği, aslında birden fazla *mâninin* bir arada olduğu **yayılan ayaklı mânilerden** Kaya'nın örneğini ve aynı ayakla söylenmiş başka metinleri bir arada vererek karşılaştırmak istiyoruz:

Doğan Kaya'nın 12 dizeli *mâni* örneği:

Yayılan

Ya şahmaran **ya yılan**

Zülûf müdür tel midir

Ak gerdana **yayılan**

Gökte bulut cenk eder

Ürtüzgâr derya **ilen**

Teknemiz Nuh teknesi

Uğraşır derya **ilen**

Sıdkını bütün eyle

Hoş geçin Mevlâ-y-ılan

Yarım çıkma kapıya

Ya kurt kapar **ya yılan** (Kaya, 1999 : 41)

Cem Dilçin'in ve Doğan Kaya'nın birkaç *mâniyi* birleştirerek "Mısralarına göre mâniler" başlığı altında verdikleri örnekler aynı ayakla kurulmuş, birbirine karşılık olarak ya da kalıp söz tekrarıyla söylenmiş ayrı ayrı *mâniler* olabilir:

Yayılan

Buna Hazreti Nuh teknesi derler, cenk eder der **yayılan**

Geçme lanet köprüsünden ya kurt kapar **ya yılan** (Alangu, 1943: 51 / 161)

Yayılan

Kırpma mı kâkûl müdür

Ak gerdana **yayılan**

Yarım sokağa çıkınca

Ya kurt kapar **ya yılan** (Bayrı, 1972 :76)

Adam aman **yayılan**

Meltem mi, poyraz mıdır şu deryada **yayılan**

Geçme arslan köprüsünden ya kurt kapar **ya yılan**

Cevabı :

Adam aman yayılan

Kırpma mı kâküt müdür ak gerdana yayılan

Yârim sokağa çıkma, ya kurt kapar ya yılan (Onay, 1996 : 90)

Aslında *ayaklı mânilerin* 14 heceli iki dize ya da 7 heceli bir dördlük olarak ele alınması tamamen yazımla ilgilidir, sözlü icra sırasında bunun hiç önemi yoktur. "Adam aman" giriş kalıp sözü ve ayak bildirimi dışında beyit şekliyle yazıldığına a a; dördlük hâline getirildiğinde ise *a a b a* veya *b a c a* şeklinde kafiye düzeninde olabilirler: [a a = a a b a veya baca]. Bayrı'nın iki ayrı kitabında aynı ayaklı mâninin ayak bildiriminden sonra hem beyit hem de dördlük şeklinde dizildiğini görmekteyiz:

Ne kese

Terziye kumaş geldi, düşündür ki ne kese

Ölçtü biçti baktı ki, ne cep olur ne kese (Bayrı, [1951]: 67)

Ne kese

Terziye kumaş geldi / Düşündür ki ne kese / Ölçüp biçip baktı ki / Ne cep olur ne kese (Bayrı, 1972 : 69)

Sonuç olarak *mâniler*, dış ve iç yapı özellikleri, şekil özellikleri, hazırlanış ve uygulanışları, söyleniş yerleri ve şartları ile konularına göre olmak üzere birbirinden ayrı sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur. Bu sınıflandırmalardan *kesik mâni* ve *doldurmalı kesik mâni* adlandırmalarının sözlü icra hususiyetlerini dikkate almak yerine yazılı metne bağlı sınıflandırma yapmaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Biz, *kesik* ve *doldurmalı kesik* yerine, bu mânilerin ayaklı mâni olarak adlandırılmasının daha yerinde olacağını düşünüyoruz.

Kaynakça*

- Ahmet Rasim, Muharrir Bu Ya, (haz: Hikmet Dizdaroğlu), İstanbul, MEB, 1989.
- Alangu, Tahir, Çalgılı Kahvelerdeki Külhanbey Edebiyatı ve Numuneleri, İstanbul, y.y. 1943.
- Bayrı, Mehmet Halit, Yer Adları ve Yer Adlarına Bağlı Folklor Bilgileriyle İstanbul, Hayat Yayınları, İstanbul [1951].
- Bayrı, Mehmet Halit, İstanbul Folkloru, İstanbul, Eser Yayınları, 1972.
- Boratav, Pertev Nailî, "Mâni", İslam Ansiklopedisi, cüz: 72, 2. bs., İstanbul, MEB, 1969.
- Dilçin, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara, TDK, 1983.
- Dizdaroğlu, Hikmet, Halk Şiirinde Türler, Ankara, TDK, 1969.
- Elçin, Prof. Dr. Şükrü, Türkiye Türkçe'sinde Mâniler, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1990.
- Emeksiz, Dr. Abdulkadir, İstanbul Mânileri, baskıda.
- Kaya, Doğan, Anonim Halk Şiiri, Ankara, Akçağ, 1999.
- Kúnos, Ignác (der.), Halk Edebiyatı Örnekleri Mâniler I, [İstanbul], İstanbul Dârü'l-Fünûnu Edebiyat Medresesi Mezunları Cemiyeti Neşriyatı, 1339 (1923)
- Onay, Ahmet Talât, Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, (haz.: Prof. Dr. Cemal Kurnaz) Ankara, Akçağ, 1996.
- Sertoğlu, Midhat, İstanbul Sohbetleri, İstanbul, Bedir Yayınları, 1992.
- Terzibaşı, Ata, Kerkük Hoyratları ve Mânileri, 3. bs., İstanbul, Ötüken, 1975.
- Tezel, Nakî, Bilmece ve Maniler, Ankara, Yeni Cezaevi Matbaası, 1941.
- Türk Halk Bilgisi Derneği, Seçme Halk Şiirleri, Ankara, İktisat Matbaası, 1928.

* Metin içinde açık bibliyografik künyesi verilenler dışındaki kaynakları içermektedir.